

VARLIKLA BULUŞAN DİL: ŞİİR

Makalenin Alındığı Tarih / Received: 20/10/2013

Yayına Kabul Tarihi / Accepted for publication: 22/01/2014

Turan KOÇ*

Öz

Şiir edebî sanatlar içinde en önemli bir dildir.Şiir dili varoluőumuz ve hayata ilişkin çok önemli ve anlamlıbilgiler verir. Biz şiir yoluyla hem kendimizi hem de dünyayı daha derinden kavrarız. Bu özellikleriyle dil hem kullanımı hem de atıflarıyla din dilini andırır.

Bunanla birlikte, davranışçılık, mantıkçı pozitivism ve enstrümentalizm gibi materyalistikpozitivistik akımlar şiir dilinin tıpkı din ve ahlak dili gibi gerçeği olmayan bir dil olduğunu iddia etmektedir. Bu konuda onların dayanakları mantıkî doğrulama ve bilimsel açıklama ilkeleri olmuştur. Bu yaklaşımın Türk sanat ve edebiyat adamları üzerinde de derin etkisi olmuştur. Bu yazı bu tutumun aşırı indirgemeci bir yaklaşım olduğu iddiasını merkeze almaktadır. Şiir dilinin bizim ayrımlaŐmamıŐ tecrübemizi ifade eden bir dil olduğu dile getirilmektedir. Bu bağlamda bu dilin bilim dili, felsefi dil ve mantık dili ile bir karŐılaŐtırılması da yapılmaktadır. Sonuç olarak şiir dilinin tıpkı din dili gibi hakikate atıfta bulunanve bilgi verici bir dil olduğu savunulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Şiir, şiir dili, bilgi, hakikat, anlam, tecrübe.

---

* Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Felsefesi Anabilim Dalı, e-mail: turan.koc@izu.edu.tr; tel: 0505 397 97 27

Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Universtiy, Faculty of Islamic Studies, Department of Philosophy and Religious Sciences: Philosophy of Religion. E-mail: turan.koc@izu.edu.tr

The Language That Finds The Existence: Poetry

Abstract

Poetry, as an artistic work, is an important language in literary. It gives very important and meaningful information concerning our existence and the life. We comprehend both the world and ourselves more deeply through poetry. This language, with these peculiarities of it, both in its use and attributions resembles religious language.

However, some materialistic positivist movements like behaviorism, logical positivism and instrumentalism in general assert that the poetical language just like religious and ethical languages is a nonrealistic expression. Their criteria are the principle of logical verification and scientific explanation. This approach has been very effectual also on Turkish art and literary men. This paper focuses on the claim that these approaches to poetical language are very reductionist. And it is maintained that the poetical language is an expression of our undifferentiated experience. By the way, some comparisons are made between poetical, philosophical, scientific and logical languages. Consequently, it is maintained that the poetical language like religious language is an informative and illuminating language.

Keywords: Poetry, poetical language, knowledge, truth, meaning, experience.

GİRİŞ

Çok iyi bilindiği üzere, modern dönemde, Batı dünyasında ortaya konan felsefi tartışmalar, ağırlıklı olarak epistemoloji, yani bilginin kaynağı ve değeri meselesi üzerinden geliştirildi. Bilginin kaynağı ve değeri üzerinden yürütülen bu ciddi felsefi tartışmalar, yirminci yüzyıla gelindiğinde, biraz da işin doğası gereği, neredeyse bütünüyle dile kaydı. Bu bağlamda, dil ile dış dünya, gerçeklik ya da hakikat arasındaki ilişki konusunda ortaya atılan, mantıkçı pozitivism gibi belli başlı felsefi yorum ve yaklaşımlar, bazı çevrelerde son derece etkili oldu. Bu tartışmalarda, dille ilgili olarak geliştirilen bu tür kuramları bir araç olarak görmekten çok bunları bir amaç olarak görenlerin sesi, biraz da bilim ve teknoloji alanındaki başarıların etkisiyle, daha çok duyuldu. Burada bilimin önermelerini esas almamız, her türlü dil ve söylemin hakikat ya da doğruluk iddiasını bilimsel dilin protokol önermeleri üzerinden doğrulamamız gerektiği ileri sürülüyordu. Bu yaklaşımın etik, estetik, din ve teoloji gibi alanları da doğrudan ilgilendiren içerim ve uzantıları sözkonusuydu. Bu durum, dilin sözü edilen bu alanlarla ilişkisi ve bu alanlardaki kullanımı konusunda da kıyasıya bir tartışmanın ortaya çıkmasına

neden oldu. Zira dilin bu ve benzeri alalarda kullanımında ifade ettiği şeyin gerçekte ilgisinin bulunmadığı; dolayısıyla bu dilin mantıkî ya da bilimsel önerme statüsüne sahip olmayan bir söylem olduğu ileri sürülüyordu. Varlık ya da olgusal olana ulaşma aracı olarak bilgi, dil ve bunların sınırlarına ilişkin tartışmalar âdeta varlığın sınırına bile varamadan kendi içinde tikanıp kaldı; varlık ve varoluşun ne olduğu sorusu hep ötelendi. Sonunda, varlık bütünüyle bir kenara atılmadı; ama bir yandan varlıkla bilgi, öte yandan olgu ile değer arasında korkunç bir kırılma yaşandı.

Burada kısaca temas etmeye çalıştığımız yaklaşımın şiirsel dil ve söylemi de doğrudan ilgilendiren içerim ve uzantıları olduğu açıkça ortadadır. Zira her türlü sanatsal dil ve söylem gibi, şiirsel dilin de din dilini andıran ve hatta bir yerde onunla büyük ölçüde buluşan bir yönü vardır. Şiir dili ya da şiirsel söylem anlatılmaz ve dile gelmez olanı anlatma, sezdirme, duyurma ve daha derinlerde olan bir şeylerden haberdar etme işinde din dilinin hemen yanı başında yer alır. Şiirin hakikati dile getirme çabası, her şeyden önce, onun din diliyle akrabalığının açık bir göstergesidir. Zaten din de veya daha yerinde bir yaklaşımla dinî kavrayış ve sezış de, her kültür ve toplumdaki sahih tezahüründe, bilgi ve hakikat iddialarının en azından önemli bir bölümünü bugün ‘sanat’ olarak adlandırdığımız bir üslup ve ifade tarzı içinde ortaya koymuştur. Doğrusu, din ve hatta bugün ‘sanat’ olarak adlandırdığımız her düzeydeki geleneksel dil ve ifade biçimlerinin bizzat kendisi, böyle bir ifade tarzını, bugün anladığımız anlamda, bir ‘sanat’ olsun diye de seçmemiştir. Böyle bir anlayış içinde, ister şiir, ister mimarî bir eser, ister bir musiki parçası olsun, bütün sanatlar, her şeyden önce bir varlık tasavvuru ve hakikat idrakinin çeşitli dil ve düzeylerdeki tezahürleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu bakımdan, ne tür bir dille ve hangi düzeyde ortaya konulmuş olursa olsun, bu eserleri yaslandıkları hakikat anlayışı ve dışı vurdukları varlık algısından soyutlayarak anlamaya çalışmak bir yerde onları hiç anlamamakla aynı kapiya çıkar.

Gerçekten, İslam dünyasında olduğu gibi Batıda da sanat, geleneksel olarak, Latince ifadesiyle, “*Ars sine scientianihil*” (‘Bilgi ve hikmete dayanmayan sanat hiçbir şey ifade etmez’) ölçü ve anlayışı içinde ortaya konmuştur. Bu ölçü ve anlayışın, sözgelimi İslam medeniyetinin sahih tezahürlerinde, mimariden mezar taşlarına, evlerde kullanılan kapkacaktan elbiselerde kullanılan nakışlara varıncaya kadar her yerde kendisini izhar ettiği bir gerçektir. Bununla birlikte, bilgi ve hikmetin, biraz da sözlü bir ifade tarzı olmasından dolayı, en özlü bir şekilde ifadeye kavuştuğu sanat İslam dünyasında olduğu gibi Batıda da genellikle şiir olmuştur. İslam dünyasında şiir son zamanlara gelinceye kadar her tür ve düzeydeki sahih açılışlarında hakikat, bilgi ve hikmetten asla uzaklaşmamıştır. Batılı şair ve düşünürlerden alacağımız birkaç alıntı, şiir-bilgi ya da şiir-hakikat ilişkisi ile ilgili olarak yakın zamanlara kadar Batıda da bu konuda nasıl bir anlayış olduğu hususunda yeteri kadar aydınlatıcı özelliktedir: “Şairlerde aradığımız şey hakikattir.”

(Emerson); “Şiir gücünü hakikatinden alır.” (Coleridge); “Şiir, insanın hakikati dile getirme konusunda en başarılı olduğu sözden başka bir şey değildir.” (Matthew Arnold).¹

Gerçekten, şiir hakikati dile getirme ve bizi onunla buluşturma konusunda en süzme bir dil olduğu kadar onun bir kültür kodu olarak nereye oturduğu ve bir toplumun kendi ben bilincine ulaşmasında ve hatta oluşumundaki rolünün ne olduğu hususu da son derece önemli bir konudur. Ne var ki, yukarıda kısaca temas ettiğimiz felsefî ve entelektüel yorum ve yaklaşımlar şiirin bilgi, anlam ve hakikatle ilişkisi konusunda çok olumsuz bir tutumun doğmasına yol açmış, hatta öyle ki şiirin bilgi ve anlamla, dolayısıyla hakikatle hiçbir ilişkisinin bulunmadığı iddia edilmiştir. Modern Türk şiirinin oluşumunda çok önemli bir yeri olduğunu rahatlıkla söyleyebileceğimiz Ahmet Haşim’in; “Şiire anlam vermeye kalkmak, bülbülü eti için kesmeye benzer.” şeklindeki ifadesini bu yaklaşımın ülkemizdeki belki de ilk ve tipik bir örneği olarak görebiliriz. Açıkça, böyle bir yaklaşım nihaî anlamda bize, dizelerin oluşturduğu ritm, ses ya da ahengin çağrışımlarıyla yetinmemizi telkin eden bir çıkıştan başka bir şey değildir. Eğer burada söz konusu olan anlamdan kaçış, şiir dilini kelime ve dizelerin temel ve sözlük anlamıyla alınmaması gerektiği vurgusunu aşarak, şiirde anlamı bütünüyle inkâr anlamına geliyorsa bu durumda burada oldukça modern ve bu yazının kendisine konu edindiği bir şiir anlayışı, bir problemle karşı karşıyayız demektir. Öyle ki bu tür bir yaklaşımda, şiirin sembolik bir ifade tarzı olduğu iddiasının ne anlama geldiği bile başlı başına bir tartışma konusudur. Doğrusu, şiirin sembolik olduğunu söylemek, onun temsil ya da sembolize ettiği bir şeyin yerine geçtiğini, onun yerinde durduğunu söylemekle aynı kapıya çıkar. Aslında şiirin sembolik olması, onun anlamını sembolize ettiği şeyle bire bir ilişkisi bağlamında yakalayabileceğimiz anlamına gelir. Ama burada anlamdan kaçınıldığına göre, şiirin anlamla, dolayısıyla bilgiyle, dolayısıyla hakikatle de bir ilişkisinin olmadığı, olmaması gerektiği söylenmekte, en azından telkin edilmektedir. Bu, geleneksel şiir ve sanat anlayışından son derece farklı, yeni ve modern bir durumdur.

Bu tutum, şiir ve sanatın ne olduğu konusunda indirgemeci bir yaklaşım olduğu gibi, ağırlığı epistemolojik tartışmalara veren felsefî yaklaşımlara benzer şekilde ve büyük ölçüde bunlardan beslenen ve en sonu natüralizm ve psikolojizmin çıkmazları ile de karşı karşıya kalmak durumunda olan bir yaklaşımdır. Böyle bir yaklaşım varlıkla bilgiyi birbirinden ayırmakla, bizi varlıktan koparmakla ve hayatta anlam arayışımızın en önemli araçlarından biri olan şiiri kör ve kötürüm bırakmakla bir yerde aynı anlama gelir.

---

¹ Louis Harap, “What is Poetic Truth?” *The Journal of Philosophy*, 30,18, Ağustos 1933, s. 477.

Doğrusu, şiirin ve genel olarak sanatın özü, onun gerçekliğe ve hakikate ilişkin ayırt edici özelliğe bir kavrayış olmasında yatar. Ancak, böyle bir kavrayış ya da vukuf duygu ve hayal eşliğinde gerçekleşir. İşte bu yüzden, duygunun, estetik algıyı yükselten bir yönü olmakla birlikte, başlı başına sanatı kurtarmaya yeteceğini söylemek mümkün değildir. Duygunun asıl anlam ve önemi ortaya çıkmasında aracılık ettiği, yani uyandırdığı şeye dayanır. İnsan duygunun da eşlik ettiği böyle bir kavrayış ve açılış durumu ya da sürecinde bütün benliği ile yer alır. Şiir ve sanatın bilgi ve anlamdan yoksun olduğu, şiir dilinin nesnel karşılığının olmadığı iddiası, bu tür kavrayış süreçlerinde bize açılan şeyi görmezlikten gelen bir yaklaşımın göstergesidir. Şiir ve sanat konusundaki bu indirgemeci yaklaşımda mantıkçı pozitivistlerle öznelciler (sübjektivistler) âdeta aynı yerde dururlar.

Doğrusu, şiirin (genel anlamda sanatın), böyle, anlamdan yoksun olarak, salt duygulanımlarımızı dile getiren çağrıştırmacı bir çılgılık olarak görülmesi, onun asıl işlevini elinden almakla aynı anlama gelir. Açıkça, eğer bir şiir öz ya da içerikten yoksun bir şekilde geliyorsa veya az çok belli bir anlama sahip çıkmıyorsa, bir yerde, kendi kolunu kanadını kesmekle aynı anlama gelen bir iş yapıyor demektir. Doğrusunu söylemek gerekirse, şu veya bu şekilde belli bir anlama atf, îma ya da işareti içermeyen bir şiir, salt bu durumuyla bir ses ya da çılgılık olma statüsünü bile kazanamaz. Şiirde hakikat onun bulunduğu ve bizi kendisiyle buluşturduğu şeye ilişkin yeni, taze ve zengin bir kavrayış, bir farkında oluş ve iletişimidir.² Ancak, şiir aracılığıyla ulaştığımız bu farkında oluş sıradan bir farkında oluş ve erişten oldukça farklı bir şeydir. Biraz cür'et ederek söyleyecek olursak, modern şiirin ve modern şiir kuramlarının çıkmazı da aslında onların böyle bir farkında oluşun öneminin farkında olmamalarında yatmaktadır.

Konuya salt dil açısından yaklaşarak, kelimelerin ve hatta dizelerin, realitenin baskısı sonucu, bir çağdaki sesi ile bir başka çağdaki sesi arasındaki değişimi üzerinde kafa yormak son derece öğretici olabilir. Gerçekten, dildeki gelişme, semantik açıdan, kelimelerin çağrıştırmacı gücü ile delalet edici gücü arasında ortaya çıkan müteakip çatışmalar yoluyla olur. Bu kavga aslında dili tüm telmih ve çağrışımlarından soyamak suretiyle onu öldürmeye yönelik ve böylece onu hayattan koparan tutumla, kelimelerin anlamlarını bir sürü çağrışım arasında çarçur etmek suretiyle onu tamamen öldüren bir tutum arasında olur.³ Bu durumu konumuz açısından yorumlayacak olursak, dili bütün çağrışımlarından soyamak ve böylece inzivaya çekmek isteyen mantıkçı pozitivistlerle onu salt çağrışımlar sarmalında bir çılgılık olarak görmek isteyen sübjektivistler, bu durumlarıyla ve tuhaf bir şekilde, şiire en büyük kötülüğü

² H. D. Lewis, "On Poetic Truth," *Philosophy*, 21, 79, Şubat 1946, s. 147.

³ Wallace Stevens. (1960). "The Noble Rider and the Sound of Words," *The Language of Poetry*, (Ed. Allen Tate), New York, 101.

yapmaktadırlar. Zira birincisinde dil hayattan ve hakikatten soyutlanırken, ikincisinde omurgasız, kendi dışında hiçbir yere ulaşma güç ve niyeti bulunmayan bir duygu yumağına dönüştürülmektedir. Bu bağlamda, kısaca da olsa, davranışçılıktan da söz etmekte yarar vardır; zira bu akımın da şiir, sanat ve bunlarla buluşan başka etkinlik ve ifade tarzlarıyla ilgili çok önemli iddiaları vardır. Açıkça, davranışçılık, tıpkı din gibi şiirin de hiçbir hakikat değeri olmayan bir ifade tarzı ya da yöneliş biçimi olduğunu iddia etmektedir. Bu anlayışa göre, her ne kadar şiirde, bilim dilinde aslî bir kayba uğramadan ifade edilebilecek bir şey (özne) olsa da bunun dışında onda form ve çağrışırtıcı dilin sağladığı zevk verici bir süsleme ve duygusal bir vurgudan başka hiçbir şey yoktur. Şair olsa olsa, etkili reklam dilini kullanan bir düzenbazdır.

Bu anlayışta, insanın manevî dünyasını veya 'kendimiz' olarak ifade ettiğimiz varlığımız ve varoluş tarzımızı bedensel davranışlarımızı takip ederek anlamak ve yorumlamaktan başka çıkar yol yoktur. Bir çeşit 'enstrümentalizm' diyebileceğimiz bu yaklaşım, herhangi bir kavram ya da ifadenin anlamını, kendisine atıfla nesnel bir şekilde gözlemleyebileceğimiz fiilî uygulamalar düzeyine (düzeneğine) indirgerken; semantik pozitivizm de dil birimleriyle bu birimlerin delalet ettiği nesne, olay ya da durumlar arasında birebir bir tekabüliyet bulunduğu iddiasıyla, bir yerde bu indirgemeci tutumu paylaşmış olur.

'Pozitivistik materyalizm' adı altında toplanabilecek bu ve benzeri —kökleri aydınlanma dönemlerine kadar gerilere giden— yaklaşımlar yirminci yüzyılın özellikle ilk yarısında büyük bir rağbet kazanmıştır. Bu yaklaşımların seküler bir hayat tarzının âdeta 'mantıkî' diyebileceğimiz bir sonucu olduğunu ve yerine göre böyle bir hayatı beslediğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Bunlar açısından tek hakikat deneysel gerçeklik (realite) ya da doğruluklar veya beşeri tecrübenin ortak paydasından oluşmuş yapılardır. Dolayısıyla, dinî ve şiirsel hakikat, bunlara göre, bir kenara atılması gereken düzmece, hurafe şeylerdir.

Şiir ve sanatın bilgi ve anlamdan yoksun, hakikate atıfta bulunmayan bir dil olduğu anlayışının arkasında yatan etkenlerle ilgili olarak şu birkaç hususa temas etmenin sorunun daha açık bir şekilde kavranmasına katkısı olabilir. Gerçekten, günlük hayatın olağan akışına baktığımızda, herkese biraz tarih, biraz felsefe, biraz edebiyatla ilgili; ama ağırlığın yine de fizik-kimya bilgisinde olduğu yüzeysel bir mâlumat veren bir eğitim sistemiyle karşılaşırız. Bunun yanında bir de gerçekçi tatmine yönelik tercihleriyle öne çıkmış bir orta tabakanın büyümesi olgusu var. Bu arada, yığınların gerek doğrudan gerekse dolaylı yollardan liberal düşünürlerin fikirlerinden bir şekilde derinden etkilenmesi durumu söz konusudur. Kısaca, ev hayatımızdan iş hayatımıza varıncaya kadar bütün bir günümüz realitenin yoğun baskısı altında geçmektedir. Netice olarak, realitenin, yani dış olgu ve olayların bilinçe yaptığı baskı insanlarda temâşâ ve iç derinleşme gücü bırakmamaktadır. "İnkâr

ya da olumsuzluk ruhu,” diyor W. Stevens, “öyle canlı (aktif), öyle kendinden emin (cüretli) ve öyle acımasızdır ki romantikle ilgili beylik yaklaşımlar kurtuluşumuzun romantik olup olmayacağı konusunda bizi tahrik ediyor. Böyle bir ortamda bütün büyük şeyler inkâr edilmektedir.”⁴Böylece biz fiilî ya da el altından yakın bir güç tehdidi altında, gittikçe büyüyen bir tutarsızlıklarla ortaya atılmış siyasi, ekonomik ya da şiir ve sanatla ilgili yeni ve yerel mitolojiler karmaşasında yaşamak durumunda kalıyoruz. Bu durum şairin olduğu gibi tüm insanların şiir ve hayal gücünü dumura uğratan bir gelişmedir. Bugün siyasi, ekonomik, felsefi akım ya da ideolojiler insanların bilinçleri üzerinde irfanî açılışlar, aslı düzeyde yaşanmış derin mükâşefe tecrübeleri ve onları bu tecrübelerin şahit olduğu hakikatle buluşturacak kıssa ya da mitik, yani buluş bilincine dayalı söylemlerden çok daha fazla etkili olmaktadır. Bu süreçte bizim hakikate ilişkin kavrayış güç ve yetilerimizde bir kayma ve kayıp söz konusu olmaktadır. Sonunda bizi varoluşumuzun esrarı ile buluşturacak bir dil, duyuş ve dayanaktan da yoksun kalmış oluyoruz. İngilizce’de ‘mitik bilinç’ şeklinde ifade edilen irfanî, yani tanımaya dayalı kavrayıştaki kayıp ya da kıtlık insanlığın yokluğunu acı bir şekilde tecrübe ettiği bir kayıp ve bir yıkımdır. Şiir, sanat ve din aleyhindeki çıkışların altında bu irfanî, buluş ve bulunuş bilincine dayalı karayış yitikliğinin çok büyük bir payı vardır.

Burada kısaca temas ettiğimiz yaklaşım, akım ya da kuramların etkisi sonucu ortaya çıkan durumun insanların entelektüel kavrayış süreçleri üzerindeki yoğun etkisi sonucu bilim; din, şiir ve benzeri kavrayış ve oluş etkinliklerinin manevî cumhuriyetlerini kansız bir darbeye yıkan bir diktatör haline gelmiştir. İnsan tecrübeleriyle ilgili bu bütünüyle yatay, yani olgu ve olaylar arasında yürürlükte olan nedensellik ilkesine ayarlı bakış açısı, sadece din ve şiir için değil, bunların temelinde bulunan aşk ve anlam için de katı bir çoraklığa yol açan bir yaklaşımdır. İnsanı ve onun her türlü kavrayış, sezış, oluş ve eriş tecrübelerini yatay nedensellik ilkesine ayarlı bir yaklaşımla açıklamaya çalışmak (*scientific explanation*), dolayısıyla doğal olanın dışına çıkmamak insanın kalıcı hakikatlerle buluşmasının önüne konmuş katı bir entelektüel engel, insanı aşkın olanla buluşmaktan alıkoyun bir indirgemeciliktir. Bu ve benzeri yaklaşımların hepsi de şiiri son derece hırpalayıcı ve hatta öldürücü bir tutum olarak görünmektedir.

Gelinen bu noktada, dinî, ahlakî ve estetik ifadelerle yönelen olumsuz ve eleştirel tutumun şiire de yöneleceği artık kaçınılmaz bir durumdu. Zira şiirin elini ayağını budamaya yönelik bu tür indirgemeci yaklaşımlar burada kısaca ifade etmeye çalıştığımız olgunun âdeta doğal bir sonucudur. Ama tüm bu olumsuz tutum ve yaklaşımlara rağmen din de, ahlak da, estetik de, dolayısıyla şiir de varlığını hâlâ sürdürmektedir. İşte bu yüzden, konumuz olan şiirin, başta şiir konusunda geliştirilen kuramlar olmak üzere, bütün bu yaklaşımlardan

⁴ Wallace Stevens, *age*, ss. 105-7.

köklü bir şekilde etkilenmesine rağmen hâlâ sesini yükseltiyor olması üzerinde durulmaya değer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ziraşiriin, gerçekliğe atıfta bulunmayan, tek hakikati kendi oluş hikayesini dışa vurmaktan ibaret bir duygulanım sızıntısı olarak görülmesi ve anlamdan boşaltılması onun çoktan ortadan kalkmış olmasını gerektirir.Şiir sesini hâlâ yükselttiğine göre, onun söyleyecek bir şeyleri olduğu, bir hakikate işaret ettiği iddiasında olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Aksi takdirde, eğer şiir hakikate atıfta bulunmayan ve bizi gerçeklikle buluşturmeyen bir ifade tarzıysa, şairin kendi psikolojik duygulanımlarının burgacında tıkanıp kalan ve daha öteye uzanmayan sızlanma, yakınma ya da uçuk, boş sözlerden ibaret lakırdılarını niçin okuyalım ya da dinleyelim ki!?Doğrusu şiirsel dilin ne olduğu konusunda yukarıda ifade etmeye çalıştığım felsefî ve psikolojik kuram ya da yorumların yoğun etkisi altında kaldığımızı ve böyle bir şiir anlayışının son derece katı ve indirgemeci bir yaklaşım olduğunu düşünüyorum.Böyle bir yaklaşım bütün içerim ve uzantılarıyla kabullenildiğinde ortada şiir-miir diye bir şey kalmaz. O yüzden, bu yazı bir şiir savunusu diye de okunabilir. Açıkça, şiiri ve şiirin bizi bilgi, anlam ve hakikate ulaştırma konusunda çok önemli bir yere sahip olduğunu savunacağım.Böyle bir savunmanın aynı zamanda insanın savunması anlamına geleceği şeklinde de bir kanaat taşıyorum. Zira şiir karşısındaki bu indirgemeci tutumun, tecrübe bütünlüğünü göz ardı eden yaklaşımıyla, içinde, aynı zamanda insanın bütünlüğünü ortadan kaldırmaya yönelik bir tehdit unsuru da barındırdığım inanıyorum. Bu savunmada dayanak olarak alınabilecek çok şey olduğuna inanıyorum. Bu bağlamda, şiir dilinin nasıl bir dil olduğu, bu dilin bilim ve mantık diliyle örtüştüğü ya da bunlardan ayrıldığı belli bazı hususlara temas ederek başlamak uygun görünmektedir.

Yeni gerçekçilik akımının önde gelen isimlerinden I. B. Richards'a göre, şiirin dünyası hiçbir anlamda hayatta karşılaştığımız gerçekliklerden farklı değildir. Şiir bu dünyada karşılaştığımız özelliklerden farklı bir özelliğe sahip, dolayısıyla farklı yasaları olan bir şey değildir. Nihayet, şiir de başka yollardan karşılaştığımız tecrübelerle kesinlikle aynı türden olan tecrübelerden oluşur ve onlara atıfta bulunur. Şiirle hayat arasında bir kopukluk, günlük duygusal yaşantımızla şiirin malzemesi arasında bir boşluk söz konusu değildir. Şiir, söze dayalı bir dil olarak yaşadığımız hayatı en iyi ifade etme yoludur.⁵Bu yaklaşım, şiirin başka uğraşlarla ve başka alanlarda yaşadığımız tecrübelerin bir yenilenmesi olduğunu ve bu yüzden de doğru olduğunu dile getirmektedir.

İmdi, eğer şiir bu hayattan farklı olmayan bir hayatın ifadesi, ya da dışavurumu ise, bu durumda onu hayatla mukayese edilebilir bir şey veya hayatın sadık ve sahih bir ifadesi olarak okuyabiliriz; öyle görebiliriz. Bu durumda hayata yönelik derin ve tefekküre dayalı atıflar, şiirin doğru ya da yanlış veya daha isabetli bir ifadeyle, sahih ya da sahte olarak

---

⁵ Louis Harap, *age*, s. 487.

değerlendirilmesine de izin verecek demektir. Dolayısıyla, şiirin ne inanılan, ne de inkar edilen bir şeye salt duygusal bir cevap olduğu; bu, duygusal ve imajinatif ifadelerle hakikat arasında hiçbir ilişki bulunmadığı şeklindeki indirgemeci tutum, açıkça, sorunun iyi irdelenmemiş olmasında ileri gelmektedir. Burada eksik olan şey, şiirsel hakikat ifadelerinin ne olduğunu kavramaktaki zaafıdır. Şiirin ne inanılan, ne de inkâr edilen, fakat yaşanan ve hoşlanılan bir şeye duygusal bir cevap olduğu anlayışı bu tür tecrübelerde söz konusu olan bütünlüğü görmezlikten gelen bir yaklaşımdır. Doğrusu, biz hiçbir şeyi yorumlamadan yaşamayız. Zaten sahil şiir de, başlı başına, yaşanan bir tecrübenin ilk elden yorumudur. Yorum ise zorunlu olarak içinde aklı bir unsur ihtiva eder ve duygunun yoğunluğu ancak aklı bir kavrayışla buluştuğunda daha üst seviyelere çıkar. Halk arasında sıkça kullanılan “Gözü gördü; gönül sevdi” özdeyişi böyle bir yorumlamayı dile getirmektedir. Kısaca, görmek inanmaktır; ki bu da bize yaşanan tecrübenin iyi-kötü, yerli-yersiz olduğu şeklinde bir değerlendirmede bulunabilme imkânı tanıdığı anlamına gelir.

Doğrusu, şiirde hayal ile gerçeklik arasında küllî, kopmaz bir karşılıklı dayanışma söz konusudur. Öyle ki bunlar, deyim yerindeyse, birbirinden ayrılmaz bir çift kutupluluk oluşturur. Şair açısından ele alındığında, bu durum ‘en iyi, en sahil’ anlamında ideal olanla realite arasında, onun vicdanının, yani yaşadığı ve bulunduğu duruma ilişkin doğrudan ve tanımaya dayalı kavrayışının tırmandığı düzeyle açıklanabilir. Kaldı ki şiirin konusu, belir bir yerde bulunan katı, dağınık nesnelere toplamak gibi bir şey de değildir. Tam tersine, tanık olduğu ya da oluşturduğu sahnedeki hayattır. Dolayısıyla gerçeklik de o sahne değil, orada yaşanan hayattır.⁶ Şiirde hayal, gerçeklik, yorum, varoluş ve zaman algısı müthiş bir dayanışma sergiler. Elbette, bu bir tanım değildir; ama şiirin ne olduğu konusunda önemli bir hususa da dikkat çekmektedir. O bakımdan, paradoks bu dilin en doğal bir sonucu olarak ortaya çıkar. Bu dilde çağrışımlar da delaletler ya da anlamlar kadar önemli bir rol oynar. Bu çağrışımları, asıl konunun dışında, salt bir süs ya da gösterişten ibaret bir şey olarak görmek, şiirin imâ, işaret ve telkinlerini göz ardı etmekle aynı anlama gelir.⁷ Nihayet, şair, sözcüklerin bilinen ve üzerinde anlaşma sağlanmış anlamlarıyla iş gören bir bilim adamı değil, bir yerde kendi dilini kullanan ve dili âdeta sözcükleri ilk kez kullanan biri durumundadır. Elbette, şiirde kelimeler birlikte iş görür. Bir kelimeyi başka kelimeler arasında veya onlarla etkileşim halinde olmanın ışığında anlama imkânımız yoktur. Ama şiiri, salt kelimeler arasındaki ilişki ile açıklamak, onun baştan savma bir şey

---

⁶ W. Stevens, *age*, ss. 114-15.

⁷ Cleanth Brooks. (1960). “The Language of Paradox,” *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, 44.

olduğunu söylemek kadar tehlikeli bir şeydir.⁸ Şiir sözkonusu olduğunda dil mütemâdiyen değişime uğrar; sözcükler yeni, âni ve umulmadık düzenlemeler içinde bir araya gelir. Şiiri bundan mahrum etmek onun tabiatına aykırı bir şeydir. Şiirin dille ilişkisi sürekli bozucu, sarsıcı ve donmuşluğu kırıncı bir ilişki olarak gelişir. Onun kelimeleri mütemâdiyen birbirini değiştirir; böylece onların sözlük anlamları iptal ve ilga edilmiş olur; çünkü bunların sözlük anlamları şiirin dile getirdiği tecrübeye tercüman olmaktan çoğu kez son derece uzaktır. Buna karşılık bilim, bütün ağırlığını ister istemez terimlere istikrar kazandırmaktan yana koyar; onları kesin delalet ya da anlamlar içinde dondurmaya yönelir.

Bilim dili ile şiir dili arasındaki bu farklılık aslında, olgu ve olaylarla ilgili olarak, yatay nedensellik ilişkilerine yaslanan bir dille ‘dikey nedensellik’ diyebileceğimiz bir ilişkiyi gözeten dil arasındaki farklılıktır. Daha açık bir söyleyişle, bilim ‘bilimsel açıklama’yı esas alan bir dil kullanırken, şiir bir yerde, işi açıklama olmamakla birlikte, ‘kişisel açıklama’ diyebileceğimiz bir dil kullanmaktadır. Bilimsel hakikat, bilindiği üzere, bilim adamları topluluğunun işbirliği ile tesbit ve tesis edilirken; tanıma ve tecrübeyle yakalan hakikat bireyler tarafından kavranır ve bir şekilde dile getirilir. Bilimsel(nesnel) araştırma yöntemleri irfanî, yani tanımaya dayalı kavrayışın ortaya çıktığı durum ve koşulları takip edebilse de tanımaya dayalı kavrayışın başlı başına ne olduğunu anlamakta son derece yetersiz kalır. Zira bilimsel bilgi ile tanımaya dayalı kavrayış birbirinden oldukça farklı biliş ve tecrübe tarzlarıdır. İşte bu yüzden, bilim tanımaya dayalı kavrayışı veya din sözkonusu olduğunda irfanî bilgiyi çarpıtmadan açıklayamaz. Bilimin açıklamaları anlayıcı ve yorumlayıcı değil, indirgemecedir.⁹ Kısaca, bilimsel düşünme biçiminde ‘ya/ya da’ mantığı geçerli olduğu halde, tanımaya dayalı kavrayışta ‘buluşma mantığı’ da denen ‘hem o/hem o’ mantığı geçerlidir.

Gerçekten, şiir dilin tek ya da biricik yeterli kullanımı olmasa da ideal dilsel kesinliği temsil eden bir ifade tarzıdır. Bilindiği gibi, dilbilim açısından, kesin ifade (veya fasih dil), münhasıran söylediği şeyi kasteden ve kapsam bakımından da kastedtiği şeyi söyleyen bir ifade tarzı olarak tanımlanır. Böyle bir ifade, içerdiği tüm anlamların apaçık ortaya çıkması için kendi dışında bir referansa ihtiyacı olmayan bir ifadedir. Buna karşılık, şiirsel olmayan bir ifade asla sadece söylediğini kasetmez ve asla kasettiğini söylemez. Bu durum onun eksikliğini değil, fakat kullanıldığını ve belli bir yararı gözettiğini gösterir. Şair ise, gerçekliğe doğrudan doğruya değil de belli bir dil üzerinden ve o dil aracılığı ile açıldığı için, onun tutku ile yöneldiği nesne, olay ya da

⁸ I. A. Richards. (1960). “The Interactions of Words,” *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, s. 74.

⁹ Philip Wheelwright. (1960). “Poetry, Myth and Reality,” *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, s.21.

durum dil ile gerçekliğin bütünleşmesinden oluşan bir şey haline gelir. Şiirin mecaza yaslanan bir ifade tarzı olması da bir yerde bu durumdan ileri gelir.

Doğrusu, bütün dillerin mecazî olduğunu söylemek de mümkündür. Burada önemli olan, ölü mecazla şiirsel mecaz arasını ayırmaktır. Şiirsel olmayan bir mecaz, şeffaf hale gelmiş, dolayısıyla söylediği şeyi kasdetmeyen bir dil ya da ifade tarzıdır. Şiirsel mecaz ise ne söylüyorsa onu kasdeder; ve o yüzden de yalın ve tamdır. Buna karşılık, ölü, yani başka bir şeyi dile getirmekte aracı olarak kullanılan şeffaf mecazlar, gevşek benzetmeler ve karşılaştırmalar şiirsel olmayan dile özgü, dil ile kasdedilen ya da atıfta bulunulan şeyin ayrı yerlerde durduğu mecazlardır.¹⁰

Şair, dilin gerçekliğe şöyle böyle, ancak yaklaşık bir şekilde delalet edebilecek bir araç olarak kullanılmasına asla razı olmaz. O, olup biten şey ya da hakikatle dil arasındaki kopukluğu kapatmaya çalışır. Şair, herhangi bir konuyu nedensellik ilişkilerini gözeterek açıklamaya girişmez. O ne söylemek istiyorsa kesin bir şekilde ve nihâi olarak onu söyler. O bakımdan, bir şiir ne ölçüde katı ve opak (yalıtkan) olursa o ölçüde sahil bir şiir olma özelliğini elde eder.¹¹ Başka türlü ifade edecek olursak, şiir tercümanı olduğu durum, tecrübe ya da oluş ve erişin âdeta somut olarak ortaya konmuş halini andıran bir kıvama eriştiğinde halis bir şiir olma özelliğini kazanır. Zira şiirde amaç başka düşünceler ya da başka diller lehine olabilecek bir uyarıcı sağlamak değil, tecrübe ve kavrayış bütünlüğünden süzölmüş bir şey olarak ortaya çıkmaktır. Başarılı ve sahil bir şiir, belirli, sabit ve değişmez bir kesinlik, tam olarak ifadeye kavuşmuş bir bütündür. O yüzden, şiirde ifade edilenle ifade tarzını birbirinden ayırmak mümkün değildir.

Şiirin, böyle, kendi kendine yeten kıvamdaki bütünlüğü onun anlaşılması konusunda önümüze oldukça büyük bir güçlük çıkarır. Gerçekten, iyi ve sahil bir şiirde yolu neredeyse tamamen kapatan ve âdeta anlayışın sınırlarını ilan eden, direşken bir güç bulunmaktadır. “Doğrusu,” diyor D. Walsh, “sanatın asıl işlevi estetik kavrayışımızın yetersizliğinin farkına varmamızı sağlamaktır.”¹² Açık konuşmak gerekirse, artistik ve şiirsel bir ifadenin tam ve birebir bir açıklamasını yapmak mümkün değildir. Zira, şiirin kasdettiği, ne eksik ne fazla, söylediği şeyse, onu açıklamaya kalkışmak azaltmakla aynı anlama gelir. Bununla birlikte, şiirin tam olarak ne söylediğinin kesin bir betimlenmesi olarak görülmemek şartıyla, onun bir yorumunun yapılabilme imkânının da olması gerekir. Bu imkân, her şeyden önce, onun sahil bir oluş, eriş, kavrayış ve bulunuşun göstergesi olarak orada durduğunu anlamamızla elde edilecek bir ipucudur. Açıkça, orada kullanılan sözcüklerden de

¹⁰Dorothy Walsh, “The Poetic Use of Language, *The Journal of Philosophy*, 35, 3, (Şubat 1938), 77-79.

¹¹Age, s. 80.

¹²Aynı yer.

yararlanmak suretiyle, şiirin dayandığı varlık tasavvuru, onun dinamikleri, dolayısıyla neyin ifade edilmeye çalışıldığı, ne tür bir dünya görüşünü dışa vurduğu vs. şeklinde birtakım ipuçları elde etmemiz mümkündür. Bu ve benzeri bir ipucu yakalanamadığında şiirin kendisi boşluğa düşer ve unutulmaya mahkûm olur. Şiirdeki bu ipuçlarından hareketle, onun gerçeklik ve hakikatle buluştuğu yerde, biz de o şiir üzerinden kendi bulunuşumuza tercüman olan bir dil yakalamış oluruz.

Dil, bilindiği üzere, farklı amaçlarla kullanılabilir ve kullanılmaktadır. Bu kullanım tarzları içinde şiir, yukarıda temas edildiği gibi, dili, başka herhangi bir ifade şeklinde görülemeyecek tarzda, kastedtiği şeyi kuşatıcı bir şekilde dile getirerek ve münhasıran söylediği şeyi kasederek kullanır. Onun dilsel kesinliği de burada yatar. Öte yandan, sözgelimi bilim, mantık ve felsefe ise dili şiir dilinde olduğundan çok daha farklı bir şekilde kullanır.

Gerçekten, şiir diline kesinlik atfetmekte, bir çelişki olmasa bile, en azından görünüşte bir terslik var gibi görünmektedir. Zira bilimin özenle seçilmiş teknik terimleri ve mantığın temsili işaretleri şiirin yaslandığı doğal dilden tatmin olmayan kesinlik arzusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmış ifadelerdir. Bilim adamları ve mantıkçılar; canlı, devingen, kıpır kıpır bir dilin kullanımında güvenilmez bir şey olduğu kanaatinden yola çıkarak, kelime hazinesi ve sentaksı daha baştan, aklı olarak düzenlenmiş, istikrarlı, değişmez, derli-toplu bir işaretler sistemi ortaya koyma yoluna gitmişlerdir. Bilim bu kesinliği elde etmek için, dilin sentaktik yapısını ve sözcüklerinin çoğunu kabul etmek suretiyle belli bazı kelimeleri (terim) uyulacak bir ölçü olarak seçer ve gerektiği durularda bunların denetleyici gücünden yararlanma yoluna gider. Bu teknik terimlerin değeri, belirsizlikten arınmış oldukları kanaatinde yatağından, bunların tanımlanması ve mümkünse, güvenilir başka kelimelere dayanarak tanımlanması gerekir. Sonunda öyle bir noktaya gelinir ki her gelişmiş bilim, nihaî kurumsal sentezi ile, temel kavramlarının birbiriyle tanımlandığı kapalı bir sistem olmaya yönelir. Bu süreç sonunda gelinecek nokta, içerik kaybı adına elde edilmiş dilsel bir kesinlik değil, bilerek eksik bırakılmış ifadeler aracılığıyla elde edilmiş bir formüldür. Teknik terimler gerçekten bir formüldür ve bu yüzden de kesindir; ama bunların kesinlikleri dil açısından değildir. Formüllerle ifade edilmek istenen şey ne kasedildiğini anlamamız için vazgeçilmez bir ipucudur; ama söylenen kasedilen ile özdeş değildir. Süzme teknik bir dil kullanan bilim adamı ideal ya da soyutlanmış varlıklar ve bunların birbiriyle olan ilişkileri hakkında konuşmaktadır; kısaca, somut olgu ve olaylar dünyasına atıfta bulunmayı kesdetmektedir. Dolayısıyla, eğer bu teknik terimlerin, başlı başına bir varlık ve statüye sahip fikirlere atıfta buldukları kasedilmiş olsaydı, bu durumda bunlar linguistik bir kesinliği elde etmiş olurdu. Ama eğer bu terimlerle belli bir doğal olay ya da nesneye işaret edildiği söylenmek isteniyorsa; bu durumda bunlar dilsel açıdan belirsiz kalacaklardır. Doğrusu, bu tür ifadeler bilerek isteyerek sınırlandırılmış

belirsizliklerdir. Bunlar olay türüne işaret eder, amaözellikle ve özel olarak belli bir olayı belirtilmez.

Felsefi söylemin dili de kesin olmaktan çok, çağrışımcı niteliktedir. Görünüşte çelişik gibi gelse de aslında dilin kendi kendine yeterliliği ve kesinliğinin feda edilmesi doğru, sağlıklı bir anlama ulaşma arzusunun gerektirdiği bir durumdur. Açıkça ifade etmek gerekirse, bir metafizikçi olarak filozof topyekun somut gerçeklikle ilgilenir. Ama, dilin bu bütünü ifadede aciz kalacağı gün gibi ortadadır. Bu bakımdan, felsefi söylemin dili, ister istemez, kastedilenden daha az veya daha altta kalan bir şeyleri ifade etmek durumundadır. Burada ifade edilenden daha fazla şeyler kastedildiği çok açık bir biçimde sezilir. Bu yüzden, felsefi bir ifade sürekli yeniden dile getirilmeye açık bir durum sergiler. Söz gelişi, Platon ve Bergson gibi, sanatçı yönü de olan düşünürler şiirsel ifadelerin, yapılan iş açısından gayr-i meşru kesinliğinin cazibesine kapılmışlardır. Keza, İbn Sînâ ve İbn Arabî gibi çok sayıda Müslüman düşünür de, çetin metafizik konuları tartışırken, şiirin düşünceyi kanatlandırıcı gücünden yararlanma yoluna gitmişlerdir.

Gerçekten, dilin bir billurlaşması ya da somutlaşması olarak şiir, diğer dillere göre oldukça farklı ve hatta ayrıcalıklı bir yerde durmaktadır. Bu dil, hayalin kanatlandırıcı gücünden de yararlanarak, bizi buluşturduğu hakikatle bütünleşmeye yönelir. Şiirsel söylemin işini başarıyla yaptığı yerde arayışın bitmesi veya tersinden ifade edecek olursak, bir buluşmanın gerçekleşmesi durumu sözkonusudur. Bu dilin herhangi bir tartışmada belli bir açıklama girişimine yardımcı olması şöyle dursun, bizi bulduğu hakikatle buluşturmadaki başarısıyla, bir yerde aşılmaz bir engel olarak karşımıza çıkar. O bakımdan, Platon, İbn Arabî ve Bergson gibi düşünürlerin içinden çıkılması zor felsefi konularda niçin şiire başvurduklarını iyi anlamak gerekir. “Doğrusu,” diyor Dorothy Walsh, “şiirsel bir dile başvuran bir filozof dilinin arkasına saklanıyor demektir. Artık ona kanıtla ulaşamaz. O, oyunu terk etmekle büyük bir zafer kazanmıştır.”¹³ Öyle görünüyor ki düşüncenin, varlıkla buluştuğu ya da daha ötesine gidilemeyecek yer ve durumlarda, şiirsel bir dille de buluşması kaçınılmaz olmaktadır.

Bu noktada dil-mantık ilişkisi de, şiir dilinin mahiyetinin kavranması bakımından ayrıca ele alınmayı değer bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi, dilde, biri konuşmanın dinleyenle ilgisi, diğeri kelimelerin atıfta bulunduğu nesne, durum ve olaylarla ilişkisi olmak üzere, iki tür ilişki tarzı sözkonusudur. Şair ve hatip ilke olarak, dilin dinleyenle ilişkisini esas alırken, filozof dilin eşya ile olan ilişkisi üzerinden düşünür. Bu da onun, zorunlu olarak, cümlelerin doğruluk ya da yanlışlığı üzerinde odaklanmasını gerektirir. Böyle bir düşünme tarzında, dilin eşyaya oldukları gibi işaret etmesi durumu önemli olduğundan, burada doğruluk değerinin işlevi, dilin bizim için sağladığı

---

¹³Age, s. 77.

şeye ulaşmamızda bize yardımcı olmaktır. Durum böyle olunca, mantığın kıyas kısmı dili eşyanın (şeylerin) temsiline yöneltmeye odaklanırken, tanım ve tasavvur kısmı dilin, dinleyenlerin ruhi/zihnî durumlarına yöneltimsini esas alır. Burada kısaca ifade edilmek istenen şey, kanıtlama, felsefenin temel gayesi olmakla birlikte, bundan, öteki düşünme ya da akıl yürütme biçimlerinin başarısız bir temellendirme çabasında oldukları şeklinde bir sonucun çıkarılamayacağıdır.

Şiirin mantıkî statüsü sözkonusu olduğunda, onun, mantığın kıyas kısmıyla olduğu kadar, bir tasavvur ortaya koymaya odaklanan tanım kısmıyla da sıkı bir ilgisinin olduğunu ifade etmek durumundayız. Zira şiir hem tasdiğe (onaylanıp onaylanmamaya), hem de tasavvura (anlam birimlerine) açık bir süreç içinde gelişir. Bu durum da, şiirsel söylemin hem bilişsel, hem de duygulanımsal yönünü izah konusunda önemli imkânlar sağlayan mecaza götürür bizi (mecaz konusu ileride ayrıca ele alınacaktır).

Aslında şiir dilini gereği gibi değerlendirebilmek için farklı bilme tarzlarını mahiyetini anlamaya çalışmak ve bu bilme tarzlarıyla mantıkî kanıtlama ve belli bazı dil ve söylemler arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmak durumundayız. Bu bağlamda, farklı dil vesöylem tarzlarının farklı felsefi ele tarzlarında oynadığı rolü de hesaba katmak gerekir.

Gerçekten, şiirin birçok düşünür tarafından genellikle mantıkî bir düzlemde ele alınıp anlaşılmaya çalışılmış olması onu ve genel olarak sanatı içi boş bir disiplin olarak görülmesine yol açmıştır. Açıkça, böyle bir anlayış mantığın araçsal karakterinin, biraz tuhaf ve yüzeysel bir şekilde, şiir üzerinden yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Şiirin, mantıkî bir disiplin olarak görülmesi ve o kategoriye dâhil edilmesi, onun biricik ve kendine özgü bir muhteva ve gayeye sahip olduğu gerçeğini göz ardı etmiş, böylece de şiirle, sözgelimi ahlak arasında olan, geleneksel anlayıştaki bağı koparma yoluna gitmiştir.¹⁴ Zira bir şeye, burada şiir gibi bir etkinlik ve kavrayış tarzına, sadece araçsal bir rol verildiğinde, artık onun somut bir muhtevası ve kendine özgü, bağımsız bir değeri de kalmaz. Şiirin mantıkî disiplinler içinde görülmesi veya mantıkî şartları taşıyıp taşımadığı açısından değerlendirilmesi, onun, salt yöntem üzerine bir deneme olduğu iddiasıyla aynı anlama gelir. Gerçekten, yöntem içeriği olmayan bir yol ve yordamdan başka bir şey değildir.

Burada, Aristoteles'e atıfla, şiir ve hitabetin üretici bilgi veren disiplinler olduğu görüşü üzerinden yürüyecek olursak, şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Tıpkı icra sanatları gibi, yaratıcılığın dilde somutlaşması ve bu şekilde rasyonel kanıtlar ortaya konulması, etkisi işi yapanda mündemiç bulunan faaliyetlerle etkisi işi gerçekleştirenin dışında bulunan faaliyetler arasında bir yerde gerçekleşiyor demektir. Dolayısıyla, eğer şiir ve hitabet, biraz gevşek bir

---

¹⁴Deborah L. Black. (1990). *LogicandAristotle'sRhetoricandPoetics in MedievalArabicPhilosophy*, E. J. Brill, Leiden, s. 5.

şekilde üretici bilginin bağımsız ürünü olarak anlaşılacak olursa, aynı şekilde mantık da, kullanıcısına güvenilir kanıtlar sağlayabilen bir araç olarak üretici ya da artistik bir disiplin olarak anlaşılabilir. Daha açık bir ifade ile, kanıtların kendisi, mantık ilkelerine ilişkin bilgiye dayanılarak meydana getirilmiş ‘ürün’ ya da ‘eser’ anlamına gelir. Doğrusu, şiir ve hitabetin nihai gayesi sadece kurallara uygun şiir ve oturaklı cümleler üretme işi olmayıp, bu dil ve söylem yoluyla bir tür bilgi aktarmak olduğuna göre, bu sanatlar da bir yede ‘araçsal’ demektir. Dolayısıyla, bunların da tıpkı uygulamalı mantığın amaçlarında olduğu gibi, kuramsal bilginin amaçları arasında yer alması gerekir.¹⁵ Ancak, burada asıl önemli olan şey bilginin okur ya da dinleyene ulaştırılmasıdır.

Mantık, tanımı ya da mahiyeti gereği yapısal ilişkilerin en genel formlarına delalet etmeye ve sadece en yalın, en basit anlamlara atıfta bulunmaya çalışır. Kısaca, mantık, yapı hakkında bir şeyler söyler. Yani o, ya gerçekliğin (realite) yapısını veya aynı şekilde buna benzer bir gerçeklik olan dilin yapısını ortaya koymaya çalışır. Birinci durumda o, tanımlanmamış basit fikirlere dayanır. Bu özelliği ile o, açıklığı belli bazı sorulara cevap vermekten açık bir şekilde kaçınmaktan alır. Bu bakımdan mantığın ideal dilsel kesinliği temsil ettiğini söylemek mümkün değildir.¹⁶

Bir başka açıdan, mantığın dildeki iç tutarlığı oluşturan yapıyı temsil ettiği söylenir. Biz gerçeklik ile dil ve mantık aracılığı ile ilgilendiğimize göre, mantık bu tutarlı düzenin, yani dilin ilkelerini temsil ediyor demektir. Ne var ki mantık dil hakkında bir bilim ya da disiplin değildir. Daha açık bir ifade ile, o fiilî dilden çıkarılmış bir soyutlama değildir. Mantığın bize sağladığı şey, olsa olsa, kesin tutarlılık adına, dilin mutlaka gözetmek durumunda olduğu kural koyucu kalıplardır. Doğal dildeki belirsizlikler ve boş sözlerden kurtulmak için bu tutarlı bir biçimde düzenlenmiş çatıdan yararlarız. Ama kalıp başlı başına bir dil oluşturmaz. Kısaca, bu kalıp, anlamın ifadesi demek değildir. Dolayısıyla, mantık olgusal alanda bize hiçbir şey söylemez.¹⁷

Ancak, burada bir hususa özellikle dikkat çekmekte yarar vardır: Kanıt dayalı geçerlilik ve güvenilirliğin kıstası olarak görülen mantık ile, dile dayanan ve bu yüzden de zihnin sadece iç işlem ya da süreçlerine değil, fakat aynı zamanda konuşmanın dış ve iletişim kurucu şart ve gereksinimlerini gözetmek durumunda olan dilsel sanat olarak görülen mantık arasında çok sıkı bir ilişki vardır. Mantığın, dilin asli bir açılımı olan şiir ve hitabet sanatını da içine alacak şekilde genişletilmesi veya ona böyle bir esneklik tanınması, sözkonusu bu ilişkiyi daha da pekiştirecek bir yaklaşımdır. Bu durum, özellikle şiirin bilişsel yönünü daha geniş boyutlarda tanımamıza da imkân sağlayacaktır. Gerçekten, klasik mantığın, bilginin güvenilirliği konusunda

---

¹⁵Aynı yer.

¹⁶Dorothy Walsh, *age*, ss. 75-76.

¹⁷Aynı yer.

gözettiği tasavvur ve tasdik konusunun burada çok önemli bir yeri vardır. Doğrusu, şiir sözkonusu olduğunda, tasdik ya da doğrulamanın özel ya da gönüllülüğe kayan bir yanı olduğu açıkça ortadadır. Ancak, bu durum, doğrulamanın bütünüyle yanlış olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki, böyle bir doğrulama, özne ile nesne arasındaki etkileşimin şiirde çok daha derin boyutlarda kavrandığı anlamına da gelebilir. Burada vurgulanmak istenen husus, şiir dilindeki, duygu ve hayale de hakkını veren biliş ve kavrayış tarzını salt özel, öznel ve mantıkî doğruluk şartlarını taşıyor diye göz ardı etmenin aşırı bir indirgemecilik olduğudur.

Bilindiği gibi tasdik ya da doğrulama, bilenle bilinen şey üzerinden gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreci, genel olarak anlaşıldığı şekilde, salt zihni bir onaylama olarak görmek şiirsel dildeki bilişsel boyutun göz ardı edilmesine yol açmıştır. Gerçekten, tasdik sadece bir bilme ve kavrama işi değil, bir bağlanma (*inkiyâd*), bir kabul (*iz'ân*), bir onaylama ve ikna, hatta bir tatmin ve teslim işi oluşuna göre, dokunaklı ve gönül işi olanı da içine almaktadır. Tasdikin gönülle olan bu ilişkisi, hemen her türlü akıl yürütme ve kavrayışta iş başında olan şeyin, bir nesnenin salt ontolojik statüsünü kavramaktan çok daha fazla şeyleri içerdiğine delalet eder. O halde, herhangi bir bilme işinin gerçekleştiği her yer ve durumda yargılarımızı sadece doğruluk-yanlışlık kıstası üzerinden ve özne-yüklem arasındaki ilişkinin kesinlik tarzını dikkate alarak değil, fakat aynı zamanda, bir şeyi herhangi bir yoldan bilenin biliş tarzını da içine alacak şekilde genişletmek durumundayız.¹⁸ Tasdik ya da onaylama, olgu ve olaylarla ilgili salt nesnel bir yargı olmayıp, aynı zamanda o yargıya gönüllü bağlılığa da delalet ettiğine göre, dil kullanımı ve kanıtlama işinde zihni ve duygulanımsal şeklindeki bir ayırım kesinlikten uzak; dolayısıyla zadece şiir açısından değil, genel vukuf ve kavrayışımız açısından bakıldığında da yersiz görünmektedir.

Buna göre, şiirsel ifadelerin her zaman yanlış ya da gerçek dışı olanı dile getirdiği iddiası çok ciddi itirazlara açık, dolayısıyla belli bir görüş adına ve bir yerde de cür'etle ileri sürülmüş bir iddiaolara karşımıza çıkmaktadır. Her şeyden önce, mecazın düz anlamla da örtüştüğü yerlerde olduğu gibi, öyle örnekler vardır ki bunlarda şiirsel ifadeler doğruyu ve hakikati dile getiren ifadeler olarak gerçekleşir. Yine, varoluşun derin katlarına yaptığı göndermelerle, şiirsel ifade ve imâlar, durumun aydınlatılması konusunda, başka dil ve ifade biçimlerine göre çok daha başarılı, hatta özellikle tercih edilmesi gereken bir ifade tarzı olarak ortaya çıkar. Burada unutulmaması gereken başka bir husus da şiir ve hitabet gibi dil ve söylemlerin, mantıkta olduğu gibi, son derece sınırlı bir alan ya da konuda değil, her tür ve düzeydeki varoluş ve var bulunuş süreçlerine atıf ve imâda bulunan bir dil olduklarıdır. Keza, şiir ve sanatın sadece belli bir kitleyi hedef alması da sözkonusu

---

¹⁸Deborah L. Black, *age*, s. 78.

değildir. Şiirin her düzey ve cinsten insana çekici gelmesinin sebebi, denebilir ki onun bizi hakikatle, gerçeklikle buluşturma konusunda çok daha etkili bir dil olmasından ileri gelmektedir.

Şiir ve genel olarak sanat, gerçekliğin en bireysel, yani insanın tecrübesine doğrudan doğruya konu olan yönüyle ilgilenir. Bu bakımdan, bilimin durduğu yerden farklı bir yerde yer alır ve bu durumuyla da bilimin erişim alanının oldukça dışında kalır. Dolayısıyla, onu bilimsel ölçü ve kıstaslarla açıklamaya çalışmak asla isabetli bir yaklaşım ve yöntem değildir. Şiire bilimin, çok eskilerden kalma “her derde deva olduğu” anlayışı ile yaklaşmak onu hiç anlamakla aynı kapıya çıkar. Böyle bir yaklaşımı bugün oldukça safdil bir yaklaşım olarak görmek durumundayız.¹⁹ Kaldı ki bilimin son tahlilde bizim doğru ve yanlış telakkilerimizle hiçbir ilgisi de yoktur. Keza, bilimsel açıklama yaklaşımıyla, değer ne anlama geldiği konusundaki kalıcı sorularımız şöyle dursun, sanatın bilimsel bir analiz ya da açıklamasını yapmamız bile mümkün değildir. Bilim olsa olsa artistik etkinliklerimizi gerçekleştirme uğrunda karşılaştığımız arızı, yani konuyla dolaylı olarak ilgili konularda bize yardımcı olabilir. Ama, sözgelimi herhangi bir sanat etkinliğinin gerçekleşme sürecinde yaşanan bilinçli tecrübeyi sonuca götürücü akıl yürütmeye dayanarak tahlil etmek mümkün değildir. Çok özel ve algılarımızın seçiciliğine bağlı olarak yaşadığımız tecrübelerimiz bilimsel ve katı mantıkî açıklama ve değerlendirmelerin kapsam alanı dışında kalmaktadır. Açıkça, şimdi şurada, gözümüzün önünde duran bir nesneyi, tümel niteliklerin bir toplamına indirgemek onu ortadan kaldırmak gibi bir şey olur. Burada indirgenemeyen belli bir şey, somut bir özellik, bilimsel açıklamanın açıklamakta yetersiz kalacağı özel bir ‘girdi’ bize varlığını sürekli telkin edecektir. Şair ve genel olarak tüm sanatçılar anlamı asıl bu özel girdi üzerinden yakalarlar.²⁰ Kısaca, insanın yaşadığı bulunuş tecrübesini ve çevresine karşı verdiği bütünlük arzeden cevabı mekanik ilke ve kurallara dayanarak anlatmak ve açıklamak mümkün değildir.

Sanatta ve elbette şiirde de fikrin eserden bağımsız bir şekilde kendini izhar etmesi diye bir şey sözkonusu değildir. Daha açık bir söyleyişle, fikir, şiirin doğrudan ve açıktan açığa taahhüt ettiği bir şey değildir. Şiirde ifade edilen fikrin doğruluğu ya da etkileyiciliğinin onun değeriyle ilgisi oldukça dolaylı yollardan kurulur. Kaldı ki sanatta öze biçim arasında kesin bir ayırımı gitmek sanatın ne olduğunu anlamamak anlamına gelir. İşte bu yüzden, sahih bir şiirde ne kastedildiğini orada yer alan sözcüklerin düz anlamı üzerinden okumak bizi çok yanlış yollara sevkeder. Şiirde gömülü olan fikir, bilim ve felsefede olduğundan farklı olarak, başka türlü ifadesi mümkün olmayan, mükemmel bir öz-biçim bütünlüğü içinde karşımıza çıkar. Bir şiirin

---

¹⁹ H. D. Lewis, *age*, s. 147.

²⁰ *Age*, s. 148.

hakikatini, yani bulduğu şeyi bu öz-biçim bütünlüğünden elde etmek durumundayız. Bu kıvam ya da anlamda ortaya çıkmış bir şiir şüphe götürmez bir şekilde gerçeğe tekabül eder. Kısaca ifade etmek gerekirse, böyle bir gerçekleşişte “hakikat güzellik ve güzellik de hakikattir. Eğer sahih bir sanat sözkonusu ise orada gerçekliğin dile getirilmesi ile başbaşayız emektir.”²¹

Ancak, bu durum, şiirin başlı başına doğru olan fikirleri ifade ettiği şeklinde bir sonuç çıkarmamıza dayanak oluşturmaz. Şair, felsefede karşılaştığımız türden bir tahlil ve terkip yöntemiyle değil, kendi var bulunuş tecrübesi boyunca yakaladığı farkında oluş ve kavrayışıyla yol alır. Fikir şiirle ne ölçüde bütünleşir ve o şiirde ete-kemiğe bürünmüş bir şekilde görünürse, ancak o zaman o şiir adına bir anlam ifade eder. Her şeyden önce, şair felsefi ya da teolojik gibi herhangi türden bir nazariye geliştiren biri değildir. O elbette düşünen, kavrayan, soran biridir; ama bu düşünce ve kavrayışını asla kavramlar arası ilişkiye oturtmaya çalışmaz. Onun önemle ve özellikle üzerinde durduğu husus, başka türlü görmemiz ve farkında olmamız mümkün olmayan bir şeyin farkında olmamızı sağlayacak, böylece bizi hayatın ve gerçekliğin o boyutuyla tanıştıracak bir yer ya da konuma yükseltmektir. O bu konuda bizi bocalatmadığında işini başarmış emektir. Eğer şiirin vermek isteği anlamı sezip çıkarabilmişsek, onun başka türlü söylenemeyeceğini de anlarız. Burada önemli olan muhteva ya da özün şiirin bütünlüğünden soyutlanmamasıdır. Bu bakımdan, anlamın şiirin sıhhat ve değerine bir şey katmadığını söylemek doğru olmadığı gibi, aynı zamanda bu, daha önce işaret ettiğimiz gibi, şiir konusunda son derece indirgemeci bir tutumun da göstergesidir.

Kısaca, şiir buluş ve bulunuşumuzun şarkısıdır. Biz varlığa tüm sanatlar içinde en iyi onunla açılıyoruz. Croce, 1935’te Dxford’dayadığı bir konuşmada şunları söylemiş şiirle ilgili olarak:

Eğer. . . şiir sezgi ve dışavurum ise, ses ve görüntünün bileşimi ise, bu, ses ve görüntü şeklinde karşımıza çıkan nedir? Bütünüyle insan: Düşünen, irade eden, seven ve nefret eden insan; güçlü ve zayıf, yüce ve acıklı, iyi ve kötü; hayatın neşe ve acıları içinde yaşayan insan; ve insanla birlikte, onunla bütünleşmiş olarak mütemadiyen ilerleyen bütün bir tabiat. Şiir. . . temâşânın zaferidir. Şiirsel deha öyle bir ince yol seçer ki bu yolda tutku sakinleştirilir ve sükûnet tutkuya dönüştürülür.²²

---

²¹ *Age*, s. 149.

²² Wallace Stevens, *age*, s. 105.

Kaynakça

- Black, Deborah L. (1990). *Logic and Aristotle's Rhetoric and Poetics in Medieval Arabic Philosophy*, E. J. Brill, Leiden.
- Brooks, Cleanth. (1960). "The Language of Paradox," *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, ss. 37-61.
- Harap, Louis. (1933). "What is Poetic Truth?" *The Journal of Philosophy*, 30, 18, ss. 477-88.
- Lewis, H. D. (1946). "On Poetic Truth," *Philosophy*, 21, 79, (Şubat 1946), ss. 146-166.
- Richards, I. A. (1960). "The Interactions of Words," *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, ss. 65-87.
- Stevens, Wallace. (1960). "The Noble Rider and the Sound of Words," *The Language of Poetry*, (ed. Allen Tate), New York, ss. 91-125.
- Walsh, Dorothy. (1938). "The Poetic Use of Language," *The Journal of Philosophy*, 35, 3, (Şubat 1938), ss. 73-81.
- Wheelwright, Philip. (1960). "Poetry, Myth and Reality," *The Language of Poetry*, (Ed. Allen Tate), New York, Princeton Üniversitesi, ss. 3-33.